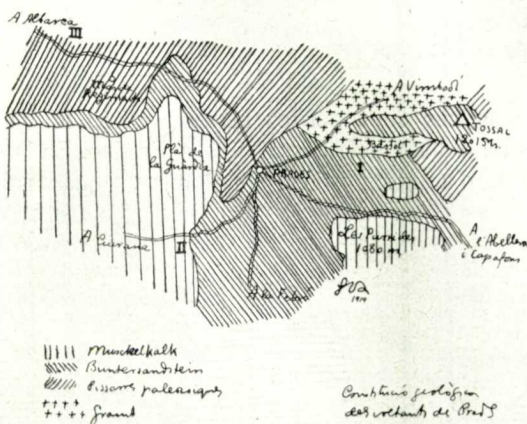

lograrem reunir algunes noves dades paleontològiques d'interès, de quines en donem compte amb la comunicació present.

La vila de Prades, a 1,028 m. s. m., s'assenta sobre l'arenisca roja del Trias inferior. Els mateixos terrenys triàsics la rodegen en totes direccions, exceptuant pel N., on s'extenen considerablement les pissarres i grauwaques paleozoiques que adjunten les comarcades del Priorat i Conca de Barbarà. Aquestes pissarres contenen notables restes fòssils de vegetals i nereids a Vimboldí i l'Espluga (Mallada, Faura), i nosaltres en recollírem d'ídents a Cornudella, i suara a prop de Prades. Probablement, pertanyen al Tornasià.

Damunt d'elles vé el Triàsic. El pis inferior o Buntsandstein forma la serra dels Colomers amb el seu conegut acabament nord oriental o Tossal de la Baltasana (1,201 m. s. m.), el Bosquet i el basament dels Pics, les Purrides i de tota la gran clapissa triàsica de l'Almuçara, fins al Camp de Tarragona. El Muschelkalk resta reduït al seu nivell més inferior (Virglorià) formant, a l'E., les esmentades serres dels Pics i les Purrides, i al W., el Pla de la Guàrdia i els Vidriers, continuant-se amb els Mutllats cap a Montral i amb les Gritelles fins a Ciurana, i està constituït així, d'abaix a dalt: calisses compactes i tabulars, calisses organògenes, calisses margoses fossilíferes, calisses compactes i organògenes superiors. El nivell superior o Ladinià està representat per les argiles i guixos que, entre Prades i Ciurana, formen la basa de la Muleta d'En Viles i per les capes superposades de calisses compactes i de fucoides. El Keuper es troba només en la

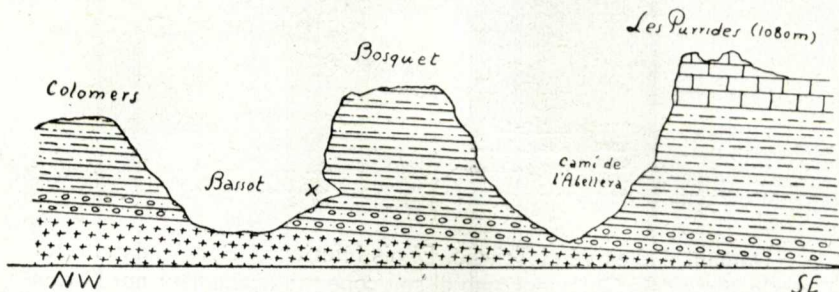
banda meridional o més enfusa del sistema, ço és: a Gallicant, Bosc de l'Almuçara i turó de Montral.

Descansant també discordantment sobre les pissarres, una no interrompuda faixa d'argiles gipsíferes, margues, conglomerats i calisses margoses s'extén des de més enllà de Cornudella, fins a prop de Riudabella i Vimbodí, constituint les serres del Montsant i la Llena, i corresponent al límit S. de la gran clapa oligocènica de les comarques lleidatanes.

Finalment, immediatament al NE. de Prades, aflloreixen les roques granítiques, i sobre d'elles descansen, en part, les pissarres i grauwaques del peu del Tossal, i en part, l'arenisca roja dels Colomers i el Bosquet.

I. — COVA DEL CISTERER

Entre aqueixes dues petites serres s'extén la vall d'erosió del Bassot des de la basa del Tossal fins a Prades. En la cinglera NW. del Bosquet, d'arenisca roja i conglomerats quarsosos, s'hi troben,

entre altres i com a més importants, la Cova-Raimunda, la del Teio i la del Cisterer.

Deixant per una altra ocasió l'exploració de les dues primeres, practicàrem el dia 20, la de la cova o balma del Cisterer.

En arribar a aquesta cova, un cantell de terrissa que aflorejaba entremig de la terra acumulada en el fons, ens sorprengué i cridà de seguida l'atenció. L'extreguérem immediatament, i creient que es tractava d'un rest de ceràmica prehistòrica, ens proposàrem practicar-hi un ordenat treball d'excavació per mitjà del qual hi poguérem lliurar, posteriorment, un abundós material arqueològic, entre sílex, terrissa i alguns altres objectes.

Es troba la cova del Cisterer a poc menys d'un kilòmetre de Prades, i està encarada al NW. L'alçària i amplària de la boca són d'uns 2'50 m. i 6 m., respectivament. L'altitud sobre la vall del Bassot, és d'uns 10 m., i de 1,040 sobre el nivell de la mar. L'alçària total del cingle és de 30 m. p. m.

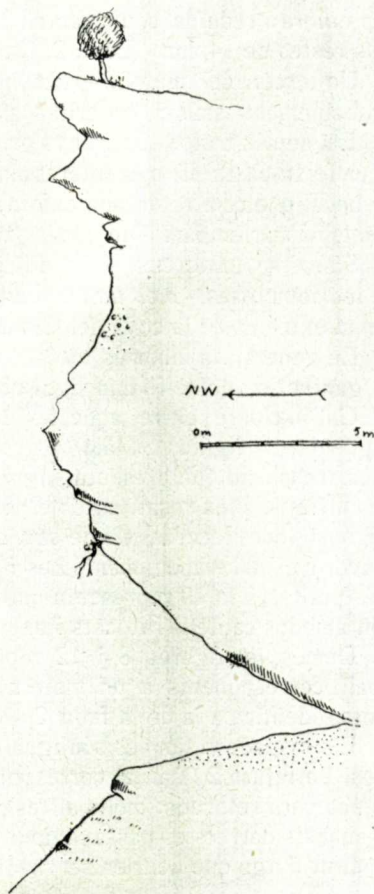
El sol de la balma està soterrat per una capa de terra roja, sorrenca, quin gruix deu venir a ser d'uns 0'40 m. com a màxim. Aquesta terra roja prové, naturalment, de l'erosió de les capes d'arenisca, i s'ha anat dipositant en el pis de la cova en ésser arrastrada per l'aigua, mercès a un petit escòrrec que hi ha en la paret pel costat de Prades. Semblant dipòsit fa dubtar de que la profunditat actual de la cova del Cisterer hagi sigut, en més o en menys, sempre la mateixa i que si, en cas de resultar realment més fonda, d'altres excavacions donarien encara més notables resultats.

Les fetes per nosaltres consisteixen en una cèquia transversal que mida prop tres metres de llargària per mig d'amplària i 35 cm. de profunditat.

CERÀMICA.—Fins a deu fragments en posseïm corresponents, probablement, a dos sols vasos.

Escarbutant qualsevol d'aqueixos testos, es veu que la pasta és molt grossera, de color negre i riquíssima en laminetes de mica i granets de quarç. Alguna vegada, es veu en la secció que conserva el color negrenc, per fora, denotant, com és sabut, que la seva cocció degué ser molt imperfecta. Careixen de tota ornamentació.

Un d'ells (làm. 2, fig. 9), presenta en tota sa llargària un angle

poc sortint, primitivament formatitzat, indicant la unió del coll i el cos d'un vas de grans proporcions. Mida 17×8 cm., i el seu gruix és de 14 mm.

Un altre, més notable, ofereix a tres centímetres de la boca, una nansa constituïda per un típic mugró, pla per damunt i convexa per sa cara inferior, que té 56 mm. d'amplària per 23 mm. d'alçària. Ses dimensions són $7'5 \times 9$ cm. El gruix de la boca, quelcom eixamplada cap enfora i reduïda a un cantell completament llis, és de 6 mm., i el dels restes de 14 mm. (Làm. 2, fig. 10).

Un tercer, del mateix gruix, no presenta cap detall, i formaria, probablement, amb els anteriors, part d'un mateix gran vas u olla.

Els demés testos són menys gruixuts (5 mm.), encara que fets de la mateixa pasta. El més interessant consisteix en una porció de vora de boca, quelcom retorçada enfora. Tots ells, pel seu gran abombament, formarien part d'un o més grans recipients.

SÍLEX I QUARCITES.— Es difícil fer una classificació ben exacta de les nombroses—*més de trescentes*—peces de sílex i quarcita que tenim extretes de la cova del Cisterer.

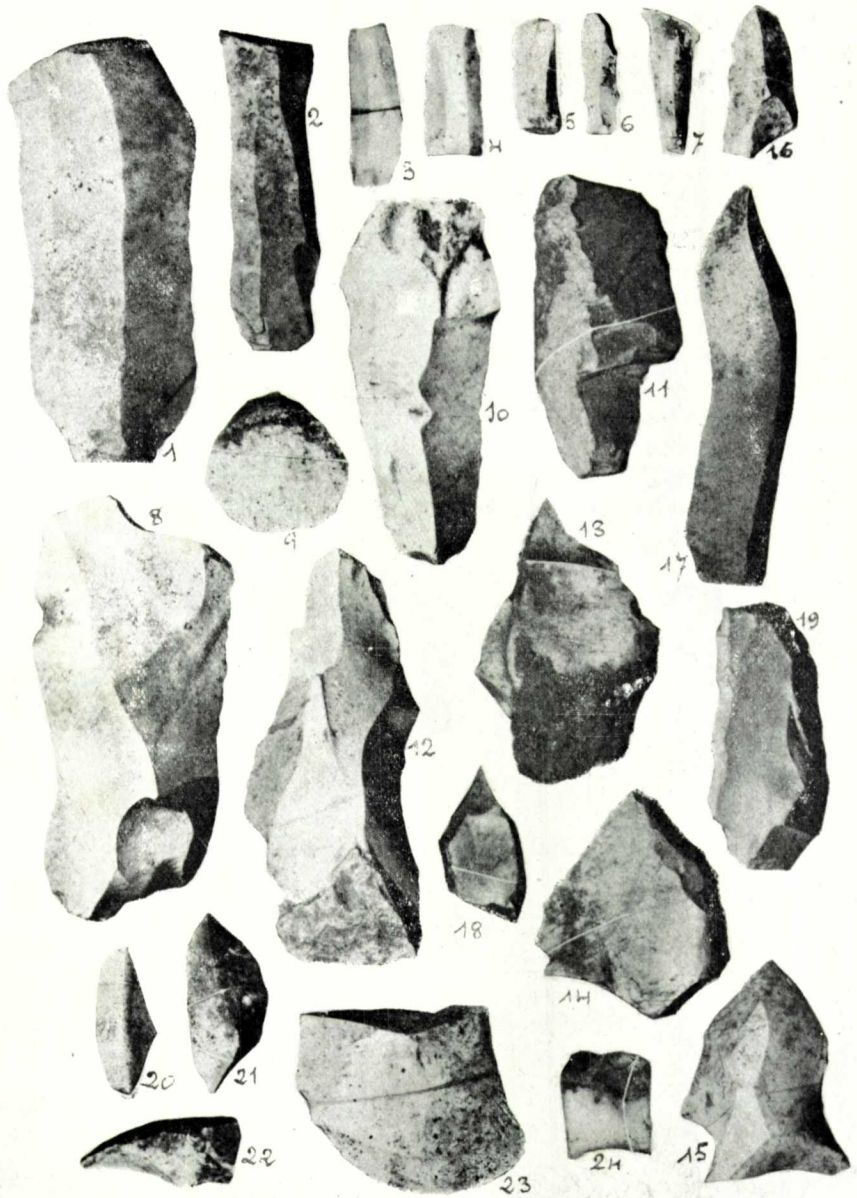
En general, la labor és tosca, i solament algunes fulles en forma de ganivet de doble fil han sigut objecte d'un treball més delicat.

Cal incloure entre aquestes les representades per les figures següents. La figura 1 (làm. 1) correspon a una magnífica fulla de sílex translúcid que presenta un principi de mànec o agafador. La 2 a una altra de sílex rosat, notable per tenir son extrem tallat en forma de burí (que recorda els de *sur angle de lame*) i una mossa per a afavorir el seu manegament. Les figures 3 i 4 corresponen a peces més petites, i la 19 representa un doble raspador de sílex rosat, oferint ambdós cantells retocats i un petit mànec.

Demés, les figures 8 i 12 reproduïxen altres raspadors de sílex opalf, corresponents a un mateix tipus, i la primera exhibeix una mossa idèntica a la de la fulla 2.

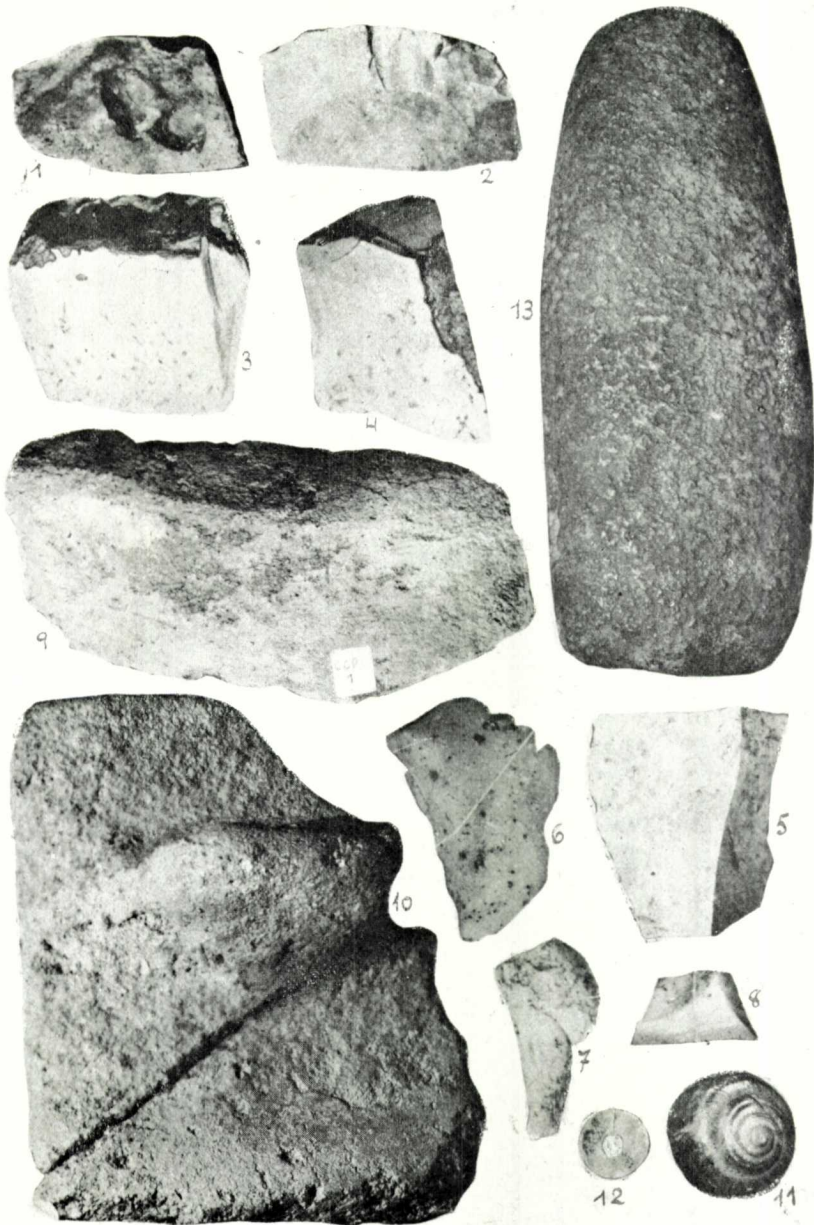
Els raspadors simples són igualment abundants i de formes variables. La figura 2 (làm. 2) correspon a un d'ells, de sílex grogenc que té una cara retocada; molts altres presenten una secció triangular (1). D'aquests darrers es passa a una tercera forma en tascó, alguns de bastant llargs que deurien servir de potents ganivets.

(1) Semblants a aquests, més de dues cares tallants, són uns altres que posseïm (V. làm. 2 fig. 5), en nombre d'una dotzena, idèntics als *talons* del benemèrit consoci En Amador Romani, extrets per ell de l'important Abric de Capellades que duu el seu nom. L'enginyosa teoria que sobre ells desenrotlla el senyor Romani, la creiem bastant probable, àdhuc pels procedents de la nostra Cova. Vegi's *Treballs de l'Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, any 1917.

Util·latge prehistòric dels voltants de Prades.

(Tamany una mica reduït. Fotograf de l'autor).

Util·latge prehistòric dels voltants de Prades.

(Tamany una mica reduït Fotograf. de l'autor)

Les figures 9 i 23 (làm. 1) representen raspadors amb la cara tallant convexa, i és interessant el de la làm. 2, fig. 1, per tenir, en ambdues cares, uns petits buits que facilitaríen la seva subjecció. D'altres raspadors tenen la cara tallant còncaua (làm. 1, figs. 22 i 24); i també són freqüents les petites làmines raspadors de totes formes.

Són remarcables els raspadors pedunculats de les figures 6 i 7 (làm. 2), un d'ells denticulat, que seria aprofitat com a serra.

També són ben característiques les petites peces de les figures 5, 6 i 7 (làm. 1) i, per altra part, les de les 20 i 21.

Les puntes de totes menes formen una altra bona part de l'utilatge. La de la figura 14 (làm. 1) presenta la vora dreta grosserament retocada; i la de la 13 denticulada la vora esquerra. D'altres exemplars deuen ser considerats com a peces *de fortune*.

El punxó corvat de la figura 17 (làm. 1) és de sílex opalf, i el de la figura 18, de quarcita.

Finalment, cal anyadir a aqueixa llista una gran quantitat de percutors, nuclis, peces nucleiformes i petits esclats, barrejats amb les demés peces.

DEMÉS OBJECTES.—Els demés escassos objectes retirats, són els següents:

Petits bocins de carbó.

Algunes llavors o grans indeterminats.

La conquilla d'un gastròpod terrestre (*Helix nemoralis* Lin.), làm. 2, fig. 11.

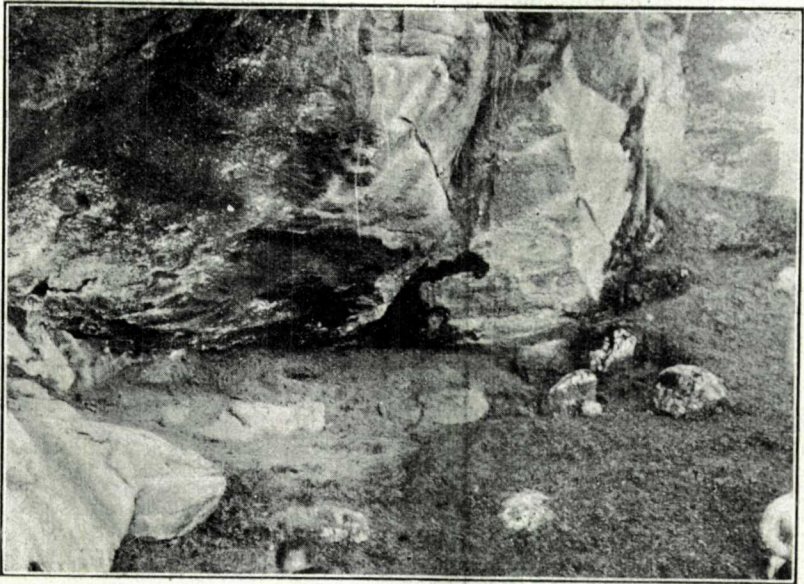
Variis grans trossos de pissarra, un d'ells amb una vora arrodonida i tallant, i altres d'arenisca roja.

EDAT DEL JACIMENT.—¿A quina època o èpoques de la indústria lítica cal referir la Cova del Cisterer?

D'una manera característica, es evident que l'instrumental descobert en conjunt no se porta a cap determinada indústria de la pedra, que junt amb moltes peces que s'acosten a les trobades en estacions paleolítiques catalanes, n'hi han d'altres que cal incloure en una civilització ulterior o més avançada.

Demés, tot l'utilatge es troba barrejat, a un nivell de poc gruix, entre 10 i 25 centímetres de fondària, i la presència de la terrissa, per ella sola, ens obliga a creure que no pertany la Cova del Cisterer al període Paleolític, i tampoc als anomenats postpaleolítics, sinó a un altre posterior; de manera que tot i éssent possible la intrusió d'algunes peces arcaiques, i tenint en compte, per altra part, l'absència de la destal pulimentada, creiem que la Cova del Cisterer

correspon als primers temps del període neolític; en els que, passades les èpoques gelars, l'home, instal·lat a la vora de les enlairades planures fèrtils, havia començat a fer-se a ma les primeres peces de ceràmica, inaugurat el conreu dels cereals i d'altres plantes, junt amb la formació dels primers remats, i seguint tallant com sos antepassats, i encara més grosserament que alguns d'ells, la pedra foguera o sílex, anyadint-hi alguns nous caràcters i perfeccionaments, fins entrar de ple a l'edat de la pedra polida.

Cova del Cisterer.—Fot. F. Gay.

OBJECTE DE LA COVA.—Indubtablement, l'antiga habitació del Cisterer seria un taller d'utilatge en sílex, comprovant-ho l'abundó de nuclis, percutors i petites peces de rebuig que s'hi troben. La seva situació, en un marge de la vall del Bassot, al cim d'un accentuat talus, tocant al pla de Prades, seria molt favorable, i sobre tot la seva proximitat als límits meridionals de l'Oligocènic de Lleyda, quines margues i argiles gipsíferes inferiors dels termes de la Morera Cornudella, Albarca i Vilanova, extraordinàriament riques en sílex, proporcionarien una inestroncable primera matèria.

II. — DE PRADES A CIURANA

El camí, ordinàriament seguit, que uneix aquests dos pobles, és el que després de pujar pel cingle dels Vidriers, dona pel N. la volta a la Moleta d'En Viles i travessa el barranc de la Font-trobada, enfront del Mas de Sagrantill.

En 1896 — ja n'hem fet esment — el delegat a Prades del «Centre Excursionista de Catalunya», En Francesc Llauradó, envià a aquesta entitat una munió de petits objectes, tots iguals, rodons i foradats del mig, que un pagès va trobar en quantitat de més d'un cabaç, socavant una alzina, a un kilòmetre de Prades, en el camí de Ciurana.

Indagat i reconegut el punt exacte d'aqueixa troballa, hi férem fer una petita excavació obtenint de nou els mateixos objectes descoberts ara fa vint-i-tres anys. En trobarem tres, i en reproduïm un d'ells (lám. 2. fig. 12). Presenta una cara plana, l'altra còncava i un forat central. Llur diàmetre és de 1 cm.

Com ja opinà el savi enginyer de mines don Lluís M. Vidal en 1896, es tracta de fragments de conquilles marines, desgastats i foradats, dels que usà l'home neolític en forma de collarets i altres ornaments. Un d'ells presenta en la cara plana, poc desgastada, les costelles ben visibles, denotant que correspon a un *Cardium*.

El lloc d'aquesta troballa correspon a un kilòmetre al SW. de Prades, a cinquanta passos a mà esquerra del camí que va a Ciurana, i distant uns tres metres d'una petita cova, en el pla dels Vidriers.

Pels feréstecs encontorns de Ciurana, poble prou conegut per la seva notable església romànica, s'hi han trobat igualment nombrosos vestigis de l'home prehistòric. En la Col·lecció Sala, de Vich, hi han guardats alguns *silex tallats* d'aquesta procedència, i en el treball esmentat d'En Massot i Palmers se n'hi descriuen moltes formes.

Les *destrals polimentades* hi han sigut aquí trobades en gran nombre, i el Sr. Massot en descriu vàries de bassalt — una d'elles a mig fer, de la cova del Tití—i una de fibrolita; en el «Centre de Lectura», de Reus, se'n conserva una de bassalt, trapezoïdal, que mida: $125 \times 40 \times 17$ mm., i nosaltres en trobarem i conservem una altra que fa: $118 \times 47 \times 28$ mm., (lám. 2, fig. 13). Segons En Massot, l'estació-taller de Ciurana, dataria dels temps compresos entre les darreries del Paleolític (Magdalenità) i l'època Robenhausiana.

Barcelona, setembre 1919.